

БЛАГО ЧИ НАПАСТЬ?

Сьогодні 17 вересня – історична дата, про яку нинішні молоді люди вже нічого не знають. А старші оцінюють її по-різному. Для одних це – день, коли до нас, на західноукраїнські землі, прийшли «другі совети», а для інших – Світлий день возз'єднання цих земель в єдиній Українській радянській державі. Як це було? Сьогодні про це розповідає в нашій газеті начальник відділу Державного архіву Рівненської області Людмила ЛЕОНОВА:

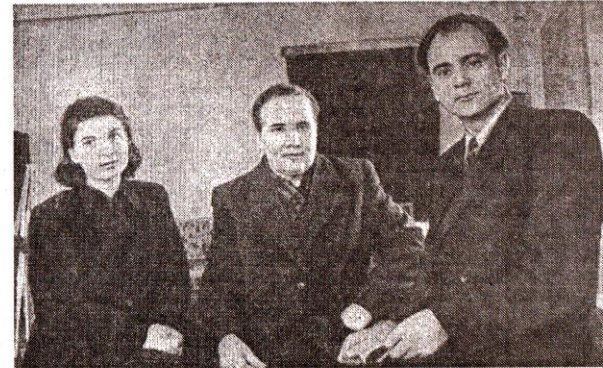
17 вересня 1939 року війська Червоної армії відповідно до таємного протоколу Молотова – Ріббентропа, підписаного між СРСР та Німеччиною у серпні 1939-го, вступили на територію Західної України і Західної Білорусі. На західноукраїнських землях розпочалась активна радянська політична діяльність. Низка політичних заходів радянської влади дала надію західним українцям на покращення їхнього соціального становища. Найпопулярнішими її кроками стали експропріація маєтків польських землевласників з об'єктами перерозподілу їхньої землі між українськими селянами, державних установ, судочинства; поліпшення медичного обслуговування, особливо на селі. Ось як про вересневі дні, коли частини Червоної армії вступили в наше місто, згадується в архівних документах. Виконуючи наказ командира 45 стрілецької дивізії, передовий загін, що складався з окремого танкового батальйону, батареї протитанкового дивізіону і мотороти, 17 вересня 1939 року о 18 годині увійшов без бою в місто Рівне і був зустрінутий населенням з квітами і співом «Інтернаціоналу». Вийшовши за місто, загін розташувався на відпочинок, організувавши кругову оборону. 18 вересня о 14 годині місцеве населення повідомило, що на станції Рівне стоять чотири польські ешелони військових вантажів, готових до відправки. Офіцери з гвинтівками збирають населення ремонтувати залізничну колію, зруйновану німецькою авіацією.

Командування радянськими військами прийняло рішення трьома танками вийти на станцію і не дати польським офіцерам вивести ешелони. Приїхавши на станцію, командири танків почули перестрілку між польськими військами і групою бійців окремого танкового батальйону. Танки негайно відкрили вогонь з гармат і кулеметів. Лише після 30-хвилинної перестрілки поляки здалися. В результаті бою було захоплено 4 ешелони військових вантажів і два танки. Близько 300 офіцерів і солдатів узяли в полон. Після відправлення ешелонів у тил танки рушили виконувати попереду завдання здійснювати цілий

рядом з селянськими комітетами) керівництвом Військової ради Українського фронту постановою від 3 жовтня 1939 р. було утворено обласне тимчасове управління з центрами у Луцьку, яке очолює В.А. Бегма (колишній секретар Київського обкому КПБУ по кадрах). В максимально короткий термін були ліквідовані державні органи Другої Речі Посполитої. Для встановлення нового порядку приїздили партійні й радянські працівники зі східних областей УРСР.

В Рівному, в приміщенні колишньої міської управи, розмістилось Тимчасове управління міста на чолі з тов. Горбатанко-

ного визволення і соціальної справедливості, під якими здійснювався похід Червоної армії. Американський професор польського походження Ян Гросс зазначає: «В хуторах, селах і містах Червону армію вітали більш чи менші, але в будь-якому випадку помітні дружньо настроєні натовпи. Вони склалися з молоді білоруської, єврейської й української національності. Люди зводили триумфальні арки, прикрашені червоними або жовто-синіми прапорами, часом закидали війська квітами, вітали хлібом і сіллю». Під контролем Червоної армії

Депутати Народних Зборів від Ровенського повіту (зліва направо) О. П. Солімчук, У. В. Єфимчук-Дячук, Г. У. Гапончук. 1939 рік.

До возз'єднання з УРСР Рівненщина була аграрним районом з незначними осередками промисловості напівкустарного характеру. Одноосібне зернове землеробство з абсолютним переважанням сірих хлібів і низькими врожайми та малопродуктивне тваринництво були головними галузями сільського господарства, а жито і картопля – основними культурами в селянському господарстві. Технічні культури вирощувались в поміщицьких і куркульських господарствах. Це були буряк та хміль.

Тому серед першочергових завдань, на виконання яких були покладені основні зусилля радянсько-партійних органів, була перебудова аграрного сектора, домінуючого в економіці, а саме: утворення колгоспів, радгоспів, МТС. Але до колективізації можна було приступати лише після ліквідації великого поміщицького землеволодіння. Тому перша задача біднішому і середньому селянству поміщицьких і церковних землеволодінь була поставлена в ряд першочергових. Понад 25 тисяч батрацьких і бідняцьких родин одержали близько 200 тисяч га землі, а також 32 тисячі голів худоби, весь поміщицький інвентар, насіння для посіву тощо.

До квітня 1941 року в області

а саме переробної галузі, не працювали в повному обсязі.

Але не тільки в економіці відбувалися зміни. До квітня 1940 року на Рівненщині на 64 одиниці збільшилась кількість початкових шкіл, відкрито 28 неповних середніх шкіл. Всього в області нараховувалось 1105 шкіл. В березні 1940 року утворено учительський інститут в Рівному, педагогічна школа в Острозі. В усіх школах та інститутах навчалось 160 тисяч чоловік, працювало 3410 учителів.

Важко собі навіть уявити, що в середині ХХ століття в області, в країні, в центрі Європи налічувалось 141236 неписьмених та 87827 слабописьмених. Для ліквідації такого стану було створено 1030 спеціальних шкіл.

Безперечно, покращився стан охорони здоров'я. З грудня 1939-го по квітень 1940-го року в області було відкрито 10 лікарень, 8 родильних будинків, 9 поліклінік, 57 амбулаторій, 104 лікарських приймалень, дві станції швидкої допомоги, диспансери, жіночі консультації, 52 аптеки.

Обласний бюджет області на 1940 рік був повністю зведений на власних прибутках, без допомоги з республіканського бюджету. Доходи передбачалось отримати з відрахувань від про-

ляки здалися. В результат бою було захоплено 4 ешелони військових вантажів і два танки. Близько 300 офіцерів і солдатів узали в полон. Після відправлення ешелонів у тил танки рушили виконувати попереднє завдання, здійснюючи нічний марш до Луцька.

В самому ж місті місцевим населенням розпочалося активне розброєння поляків. Робітники озброювались відібраними в польської армії гвинтівками і револьверами, ставали основою організації робітничої дружини в місті. В другій половині 18 вересня 1939 року по місту були розставлені пости біля найважливіших державних і військових об'єктів (державних і приватних банків, вокзалу, різних складів, військових споруд тощо). Однак більш офіційною організацією робітничо-селянської міліції стала з 22 вересня, коли актив міста, зібравшись на загальні збори, виділив четвірку для справжньої організації робітничої дружини. Місто було розділене на шість дільниць, на чолі яких були поставлені вірні радянській владі люди, в основному колишні підпільники і політ'язні. Дружинники боролися зі спекуляцією, вирішували конфлікти з кватирних питань, виявляли і вилучали зброю, приховану колишньою польською верхівкою: осадниками, офіцерами, поліцією, поміщиками, промисловцями.

Ще до створення Рівненської області на території Волині для керівництва радянськими тимчасовими органами (міськими й повітовими тимчасовими управлін-

ня) новим порядком переділили партійні й радянські працівники зі східних областей УРСР.

В Рівному, в приміщенні колишньої міської управи, розмістилось Тимчасове управління міста на чолі з тов. Горбатенко. Апарат Тимчасового управління в основному складався зі службовців колишньої міської управи. Допомогала йому в наведенні порядку, «знешкоженні ворогів» в місті робітничо-гвардія. Такими були перші дні.

Варто зазначити, що вступ Червоної армії викликав неоднозначну реакцію місцевого населення — від повного неприйняття до палкої підтримки. Відразу почалася масова втеча на Захід польських офіцерів, вищих державних службових функціонерів політичних партій та ін. І хоч були серед них ті, хто виїжджав з єдиною метою з'єднатися з рідними, хто не бажав стати мимовільною жертвою воєнного конфлікту, більшість з них штовхала за кордон ненависть до Радянського Союзу й усвідомлення небезпеки можливих репресій. Проте основна частина інтелігенції залишилась і зайняла загалом вичікувальну (з різними відтінками) позицію, сподіваючись на мирне співжиття з новою владою.

Підтримку прихід радянських військ одержав насамперед серед незаможних верств населення. Для ідеологічної дезорієнтації мешканців радянське керівництво вміло використало привабливість гасел національ-

ності. Люди зводили триумфальні арки, прикрашені червоними або жовто-синіми прапорами, часом закидали війська квітами, вітали хлібом і сіллю».

Під контролем Червоної армії відбулися вибори до Народних Зборів Західної України (постанова Військової Ради Українського Фронту за підписами командуючого Українським фронтом командарма 1-го рангу С. Тимошенка та членів Військової Ради Українського фронту М. Хрущова, Борисова, Кожевнікова).

Загальновідомо, що 27 жовтня 1939 року Народні Збори Західної України прийняли декларацію «Про встановлення державної влади», яку підтвердили Верховні Ради СРСР і УРСР. Виходячи з рішень Президії Верховної Ради СРСР 4 грудня 1939 р., Президія Верховної Ради УРСР затвердила указ «Про утворення Волинської, Дрогобицької, Львівської, Ровенської, Станіславської і Тернопільської областей у складі Української РСР», а 17 січня 1940-го той самий законодавчий орган ліквідував старий адміністративний поділ. Указом Президії Верховної Ради УРСР від 17 січня 1940 року були реорганізовані тимчасові управління й волосні комітети в міськради й районні виконавчі комітети. У Станіславській області було створено 2 міськради, безпосередньо підпорядковані облвиконкому, 37 районних виконавчих комітетів, а в районах створено 10 селищних і 720 сільських рад.

тисяч батрацьких і бідняцьких родин одержали близько 200 тисяч га землі, а також 32 тисячі голів худоби, весь поміщицький інвентар, насіння для посіву тощо.

До квітня 1941 року в області було організовано 465 колгоспів, які об'єднали понад 28 тисяч селянських господарств. Для зміцнення дрібних селянських господарств, в т.ч. для ліквідації безкорів'я, відкривались державні кредити.

Що ж стосувалось промисловості, то станом на 15 березня 1940 року були націоналізовані всі 465 підприємств, в основному це млини (288), каменоломні (28), цегельні (53), цукрові заводи (4), лісозаводи (42), шкірзаводи (7), склозаводи (2), пивзаводи (6), спиртзаводи (7), ливарно-механічні майстерні (9), фанерні фабрики (3), де працювало 17460 робітників. За 7 місяців після створення області всі підприємства були не тільки налагоджені і пущені в хід, але й значно реконструйовані. Такі підприємства, як Здолбунівський цементний завод, Германський каоліновий завод, Рокитнівський склозавод були переведені на 3- змінну роботу, а Дубенська беконна фабрика, Смизька меблева фабрика — на 2 зміни. Як стверджують документи того часу, повністю було ліквідовано безробіття, а кількість працівників у промисловості виросла на 13 відсотків. Однак не все було насправді добре, як вказувалось в офіційній доповіді на партійній конференції. Багато підприємств,

Обласний бюджет області на 1940 рік був повністю зведений на власних прибутках, без доплати з республіканського бюджету. Доходи передбачалось отримати з відрахувань від промислових підприємств, комунального господарства, торговельних організацій, з лісового господарства, податку з обороту, за нетоварні операції, прибуткового податку з державного сектору, податку з кіно тощо. Однак основна частка в обсязі прибутків місцевого бюджету була розрахована на надходження податків з приватних осіб — 49 відсотків до загальних прибутків бюджету.

Непосильним тягарем лягли на плечі місцевого населення різні податки: місцевий, єдиний сільгосподаток, прибутковий податок з робітників і службовців, промисловий податок, культзбір, відрахування від займу, єдине державне мито. Крім того сільське населення повинно було здавати обов'язкові поставки зерна, картоплі, м'яса.

Отак воно все починалось. Щось у діях нової влади подобалось, а щось викликало протидію, бо разом із такими діями, як впровадження української мови, розвиток системи освіти, охорони здоров'я розпочалися насильницька колективізація, а також політичний терор. Та як би там не було, це наша історія, яку вже не переписеш і не прожеш заново. Саме вона зробила нас такими, як ми зараз є.